

MANYUWALA
WA
MUHASHO WA NDAULO NA TSHUMELO YA
MUVHUSO

Zwi tshi ya nga
tshipiḁa tsha vhu 14

tsha Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya tswikelelo kha Mafhungo wa 2000
(Mulayo wa vhu 2 wa 2000)

ZWI RE NGOMU

1. Mishumo ya Muhasho wa Ndaulo na Tshumelo ya Muvhuso 'Department of Public Service and Administration' (DPSA)
2. Tshivhumbeo tsha DPSA
3. Zwidodombedzwa zwa vhukwamani zwa muofisiri wa mafhungo
4. Tsumbandila ya Khomishini ya Pfanelo dza Vhathu ya uri Mulayo u shumiswa hani
5. Dzirekhodo
- 5.1 Ṭhalutshedzo ya thero dzine DPSA ya vha na rekhodo yadzo na khethekanyo ya thero iṅwe na iṅwe
- 5.2 Rekhodo dzine dza dzula dzi hone
- 5.3 Maitele a khumbelo
6. Tshumelo dzine dza waniwa nga nnyi na nnyi
7. Nzudzanyo dzine dza tendela u dzhenelela ha nnyi na nnyi kha u bveledza mbekanyamaitele na u kushumele kwa iyo mishumo
8. Thandululo dzine dza vha hone maelana na nyito na u kundelwa u dzhia vhukando

1. MISHUMO YA MUHASHO WA NDAULO NA TSHUMELO YA MUVHUSO

DPSA i tsivhudza Minisiṭa wa Ndaulo na Tshumelo ya Muvhuso kha mafhungo a mbekanyamaitele ane a vha na vhushaka na tshumelo ya muvhuso zwi tshi ya nga vhuḍifhinduleli ha mulayo na ha ndayotewa. Zwiṅwe hafhu DPSA i tikedza Minisiṭa kha u shumisa ndaulo ya Dzhendedzi la Thekinolodzhi ya Mafhungo la Muvhuso 'State Information Technology Agency' (SITA) na Senthara ya Vhubvedzi ha Tshumelo ya Muvhuso 'Centre for Public Service Innovation' (CPSI).

Vhuḍifhinduleli ha mulayo na ha ndayotewa: Ndimba ya vhu 10 ya Ndayotewa ya Mulayo wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe wa 1996 (Mulayo wa vhu 108 wa 1996), u dzudzanya mafhungo a ndaulo ya muvhuso. Tshipiḍa tsha 197 tshi na ṭhoḍea dzo tiwaho dza tshumelo ya muvhuso, zwi tshi katela ṭhoḍea dza

- muvhuso une wa fanela u shuma, na u vhumbiwa, zwi tshi ya nga mulayo wa lushaka;
- milayo na nyimele dza u tholwa muvhusoni zwi ḍo lauliwa nga mulayo wa lushaka; na
- mutheo wa mikhwa na nḍila dza kushumele zwi fanaho zwine muvhuso ya vundu ya fanela u zwi shumisa u dzhia vhuḍifhinduleli ha vhashumeli vhavho vha muvhuso ; na

Mulayo wa lushaka na mutheo wa mikhwa na nḍila dza kushumele zwo lavhelelwaho kha Ndayotewa zwo thomiwa nga kha Mulayo wa Tshumelo ya Muvhuso wa 1994 (wo sumbedzwaho kha Nḍivhadzo ya vhu 103 ya 1994).

Mulayo uyu u avhela maandḍa na mishumo ya Minisiṭa wa Ndaulo na Tshumelo ya Muvhuso. Nga u tou pfufhifhadza, mulayo u hwesa Minisiṭa maandḍa na mishumo a-

- u ita mbekanyamaitele kha mafhungo a mishumo, nzudzanyo dza tshiimiswa kana dzangano, maitele a u thola, miholo na dziṅwe nyimele dza tshumelo, vhushaka ha vhashumi, ndaulo ya mafhungo, thekinolodzhi ya mafhungo, tshanduko na u nzudzanyululo;
- u thoma mutheo wa mikhwa na nḍila dza kushumele u itela u thoma u shuma ha mbekanyamaitele;
- u ṅea mishumo mihasho;
- u tsivhudza Muphuresidennde na maandḍalanga a khorondanguli kha mafhungo a elanaho na tshumelo ya muvhuso khathihi na zwiimiswa zwine zwa wana ndambedzo kha tshikwama tsha muvhuso; na
- u ita ndaulo.

Zhendedzi la Thekholodzhi ya Mafhungo la Muvhuso: U qadzisa kha mafhungo a tshumelo ya muvhuso ane a khou ambiwa nga hao afho ntha, Maanda na mishumo ya Minisiya zwi ya na kha SITA. SITA yo thomiwa zwi tshi ya nga Mulayo wa Zhendedzi la Thekholodzhi ya Mafhungo la Muvhuso wa 1998 (Mulayo wa vhu 88 wa 1998). SITA i ntschedza thekholodzhi ya mafhungo, sisiteme dza mafhungo, na tshumelo dzi elanaho nadzo, kha vhupo ha tsireledzo ya mafhungo vhune ha londolwa, u ya kha tshumelo ya muvhuso na miwe mirado ya muvhuso. Vhuvhusi ha SITA ndi vhuqifhinduleli ha Bodo ya Vhalangi. Bodo ya Vhalangi i shuma zwi tshi ya nga milayo ya vhuvhusi ine ya tangedzwa na nzudzanyo dza vhuqifhinduleli ha Mulayo wa Ndaulo ya Masheleni a Muvhuso wa 1999 (Mulayo wa 1 wa 1999). Mulanguli - dzhenerala wa DPSA ndi muimelei wayo kha Bodo ya SITA.

Senthara ya Vhubvedzi kha Tshumelo ya Muvhuso: Senthara ya Vhubvedzi kha Tshumelo ya Muvhuso yo thomiwa sa tshipiqa tsha vhu 21 tsha khamphani u shuma sa mukonisi, mutshimbidi na muimelei kha u bvedza mihumbulo miswa. Izwi zwi toqa u sikwa ha vhupo vhune ha konisa u bvedza na u vuedza mihumbulo miswa; u leludza u dzhenelela ha vhafaramikove vho fhambanaho, hu na mihumbulo wa u thoma vhuledzani vhu bveleho phanda na tshuwedza ndeme na thodea ya tshumelo ya muvhuso. Bodo ya Senthara i na vhuqifhinduleli kha Minisiya wa Ndaulo ya Tshumelo ya Muvhuso.

2. TSHIVHUMBEO TSHA DPSA

DPSA yo vhumbiwa u itela u swikelela vhuqifhinduleli ho sumbedziwaho afho ntha. Hu na khethekanyo thanu khulwane kana madavhi kha Muhasho: Ndaulo na Mveledziso ya Vhashumi, Ndaulo ya Ndiliso, Ofisi ya Muofisiri wa Mafhungo wa Muvhuso, Khwiniso na Vhulangi ha Nqisedzo ya Tshumelo na Vhuvhusi.

Ndaulo na Mveledziso ya Vhashumi yo vhumbiwa nga zwipiqa zwi tevhelaho; Mutakalo na Vhulonda Vhashumi, Mveledziso ya Vhashumi, Ndaulo ya u Fhambanyisa, Maitela a u Thola na Ndaulo ya Mabuqo, Nzudzanyo ya Vhashumi na PSETA.

Ndaulo ya Ndiliso yo vhumbiwa nga zwipiqa zwi tevhelaho: Sisiteme ya Ndaulo ya Mafhungo a Masheleni na Tsedzuluso ya Mushumo, Mbadelo na Mbuelo Khulwane, Nyambedzano na Vhushaka ha Vhashumi na Tshumelo ya Muvhuso Nthihi.

Ofisi ya Muofisiri Muhulwane wa Mafhungo wa Muvhuso i na zwipiqa zwi tevhelaho: thekholodzhi ya vhudavhidzani ya muvhuso, Thekholodzhi ya Vhudavhidzani na Mafhungo, Vhuvhusi na Themamveledziso ya Thekholodzhi ya

Mafhungo na Vhudavhidzani na Tswikelelo na Mveledziso ya Tshitshavha.

Khwiniso ya Nqisedzo ya Tshumelo i na zwipiḁa zwi tevhelaho: Mushumo wa Mveledziso ya Tshitshavha, na u vusuludza kha Batho Pele, Ndeludzo ya Nqisedzo ya Tshumelo na Nqila dza Nqisedzo ya Tshumelo.

Vhuvhusi vhu na zwipiḁa zwi tevhelaho: Thanganelano ya Tsedzululo, Thoḁisiso, Mafhungo a Afrika na a Dzitshakhatshakha, Sekithara ya Muvhuso ya u lwa na Vhuaḁa na Nqila ya Tsedzululo ya Mbambedzo ya Mashango a Afrika 'African Peer Review Mechanism'.

Hu na zwipiḁa zwivhili zwine zwa shumana na mishumo ya vhashumi kha Muhasho zwine zwa vha Ofisi ya Muofisiri Muhulwane wa Masheleni na Ndaulo ya Ndaka ya Vhashumi.

Ofisi ya Muofisiri Muhulwane wa zwa Masheleni i na zwipiḁa zwi tevhelaho: Ndaulo ya Ndunzhendunzhe ya Nqisedzo na Thekholodzhi ya Mafhungo na Vhutsireledzi na Ndaulo ya Nqivho.

Ndaulo ya Vhashumi i na zwipiḁa zwi tevhelaho: Ndaulo na Mveledziso ya Vhashumi na Vhushaka na Tshanduko ya Vhashumi.

Hu tshi ḁadziwa kha khethekanyo khulwane thanu, hu na thikhedzo ya Minisiḁa na Thikhedzo kha Ofisi ya Mulanguli-dzhenerala. Thikhedzo ya Vhudavhidzani na ya Minisiḁa zwi shumela Minisiḁiri, ngeno ofisi ya Mulanguli-dzhenerala i tshi tikedza Mulanguli-dzhenerala. Ndaulo ya Mbekanyamushumo, Tshumelo ya Mulayo, na tshipiḁa tsha Tholambalelano tsha nga Ngomu na u vhiga kha Mulanguli-dzhenerala.

Ri hambela uri vha dzhie nḁha uri arali ha nga vha na huḁwe u fhambana ha liḁwalo ili na la Tshiisimane hu ḁo shuma la Tshiisimane.

3. ZWIDODOMBEDZWA ZWA VHUKWAMANI ZWA MUOFISIRI WA MAFHUNGO

Mulanguli-dzhenerala wa DPSA ndi Muofisiri wa Mafhungo wayo zwi tshi ya nga Mulayo wa Thuḁuwedzo ya tswikelelo kha Mafhungo. Mufarisamuofisiri wa mafhungo wa DPSA ndi Mulanguli Muhulwane: Tshumelo dza Mulayo.

ḁiresi ya Poswo: Private Bag X916
PRETORIA

0001

Diresi ya Tshitarafa: Batho Pele House
116 Proes Street (C/o Proes and Bosman Streets)
PRETORIA

Luŕingo: 012-336-1218/1010

Fekisi: 012-336-1807

Diresi ya Imeili: empie@dpsa.gov.za kana daniem@dpsa.gov.za

4. TSUMBANĎILA YA KHOMISHINI YA PFANELO DZA VHATHU NGA HA URI MULAYO VHA NGA U SHUMISA HANI

Tsumbandila ya nga ha uri vha nga shumisa hani Mulayo wa Tswikelelo kha Mafhungo wa 2000, i do wanala kha Khomishini ya Pfanelo dza Vhathu ya Afrika Tshipembe hu sa athu u fhira Thangule 2003. Mbudziso dzi nga livhiswa kha:

South African Human Rights Commission:
PAIA Unit
The Research and Documentation Department

Diresi ya Poswo: Private Bag 2700
Houghton
2041

Luŕingo: 011-484 8300

Fekisi: 011 484 1360

Webusaithi: www.sahrc.org.za

Imeili: PAIA@sahrc.org.za

5. REKHODO

5.1 THALUTSHEDZO YA MADZINA A REKHODO DZINE DPSA YA VHA NA REKHODO DZAO NA KHETHEKANYO DZA REKHODO KHA THERO INWE NA INWE

U itela ndivho ya u tshimbidza khumbelo zwi tshi ya nga mulayo, thalutshedzo ya madzina ane DPSA ya vha na rekhodo na khethekanyo dza rekhodo dzine dza vha hone kha khethekanyo inwe na inwe ya thero sa zwo sumbedzwaho kha liñwalo la

Tshiisimane la “Manyuwała wa Muhasho wa Ndaulo na Tshumelo ya Muvhuso” (Phara 5.1, ine tshoho ya hone ya vha - Tshalutshedzo ya Madzina ane DPSA ya vha na Rekhodo dzao na khethekanyo ya rekhodo dzine dza vha hone kha thero inwe na inwe”). Manyuwała u wanala kha webusaithi ya DPSA kha: <http://www.dpsa.gov.za/acts&policies.asp>

5.2 REKHODO DZINE DZA DZULA DZI HONE

A hu na ndivhadzo yo no anqazwaho zwa zwino maelana na khethekanyo dza rekhodo dza DPSA dzine dza wanala naho muthu a so ngo thoma a ita khumbelo ya tswikelelo zwi tshi ya nga Mulayo wa Tshuthuwedzo ya Tswikelelo ya Mafhungo. Naho zwo ralo, rekhodo dzi re kha Webusaithi ya DPSA, www.dpsa.gov.za, dzi a wanala u itela u dzi vhalela henefho kana u dzi kopa vha so ngo thoma vha ita khumbelo zwi tshi ya nga Mulayo.

5.3 MAITELE A KHUMBELO

- (a) *U tshetshedza kana u hanela khumbelo:* Muhumbeli u fanela u tendelwa tswikelelo kha rekhodo dza tshiimiswa arali muhumbeli a tshi tevhedza zwi tevhelaho:
- Muhumbeli a tshi tevhedza tshoqea dzothe dza maitele a re kha Mulayo ane a elana na khumbelo ya tswikelelo kha rekhodo dzenedzo; na
  - Tswikelelo kha rekhodo dzenedzo i sa hanelwi zwo qitika nga zwiinwevho zwi so ngo sumbedzwaho kha Mulayo.
- (b) *Ndi ita hani khumbelo ya u swikelela rekhodo:*
- Muhumbeli u shumisa fomo (Fomo ya A) ye ya anqadzwa kha Gazethe ya Muvhuso (Ndivhadzo ya Muvhuso ya vhu R187 ya 15 Luhuhhi 2002).
  - Muhumbeli u fanela u sumbedzisa arali a tshi toda khophi ya rekhodo kana arali muhumbeli a tshi toda u tou da a sedza rekhodo idzo ofisini dza **tshiimiswa tsha nnyi na nnyi**. Nga nnda ha izwo arali rekhodo i so ngo tou nwalwa kha bambiri i nga sedzwa i kha tshivhumbeo tshe ya humbelwa i khatsho, arali zwi tshi konadzea.
  - Arali muthu a humbela u swikelela nga tshivhumbeo tshenetsho (sa tsumbo: khophi you nwaliwaho, ya eketironiki, na dziinwevho) muhumbeli u fanela u wana tswikelelo nga tshivhumbeo tshenetsho. Nga nnda ha musu u ita ngauralo zwi tshi do thithisa lu sa takadziho kutshimbidzele kwa **tshiimiswa tshenetsho tsha nnyi na nnyi**, kana u tshinyadzwa ha rekhodo, kana u khakhisa pfanelo dza vhuqne ha manwalwa ane a sa langulwe nga muvhuso.

Arali u hanelwa ha khumbelo ya tswikelelo nga tshivhumbeo tshenetsho hu na mbuno dzine dza pfala, mbadelo i fanela u vhalelwa nga ndila ye muhumbeli a thoma u humbela ngayo.

- Arali, kha u dladziswa ha phindulo yo tou nwalawaho, muhumbeli a tshi tōda u vhudzwa nga ha tsheo nga ndila iñwe na iñwe, sa tsumbo, luḽingo, izwi zwi fanela u sumbedziswa.
- Arali muhumbeli a tshi khou humbela mafhungo ayo o imela muñwe muthu, vhuimo vhune vha khou humbela vha khaho vhu fanela u sumbedzwa.
- Arali muhumbeli a sa koni u nwalala kana u vhalala, kana a na vuholefhalo, khumbelo i nga itwa nga mulomo. Muofisiri wa mafhungo u fanela u dladza fomo o imela muhumbeli a kona u vha fha khophi ya fomo yo dladziwaho.

(c) *Mbadelo dza khumbelo na ndivhadzo ya tsheo kha tswikelelo*

- Muhumbeli ane a tōda tswikelelo kha rekhodo ine ya vha na zwidombedzwa zwa vhuṅe zwa muhumbeli onoyo ha tōdei uri a bwise mbadelo dza khumbelo. Muhumbeli muñwe na muñwe u fanela u badela mbadelo ya khumbelo ya R35.
- Muofisiri wa mafhungo u fanela u ddivhadza muhumbeli (nga nnda ha muhumbeli ane a khou ddivhambela) nga ndivhadzo, uri a badele mbadelo dzo vhwawaho (arali dzi hone) na u diphositha (arali zwi hone) hu sa athu u iswa phanda na u tshimbidzwa ha khumbelo yeneyo.
- Muhumbeli a nga ita khumbelo ya nga ngomu ya u sedzuluswa hafhu, he zwa fanela, kana khumbelo ya kotho u hanedza thendara kana mbadelo yeneyo.
- Nga murahu ha musu muofisiri wa mafhungo o no dzhia tsheo ya khumbelo, muhumbeli u fanela u ddivhadzwa nga tsheo yeneyo nga ndila ine muhumbeli a vha a tshi tōda u ddivhadzwa ngayo.
- Arali khumbelo ya tendelwa mbadelo dza tswikelelo dzi fanela u badelwa u itela u bveledza hafhu na u tōda na lugiselwa ha khumbelo ya tswikelelo ine ya nga da tshifhinga tshiñwe na tshiñwe kha iri idzo dzo sumbedziwaho dza u tōda na u dzudzanywa ha rekhodo dzine dza fanela u bviselwa khagala.
- Tswikelelo ya rekhodo i do imiswa u swikela musu muhumbeli a tshi badela mbadelo dzothe dzo fanelaho.

6. TSHUMELO DZINE DZA WANIWA NGA NNYI NA NNYI

Mishumo ya DPSA, sa zwe zwa sumbedziwa kha phara ya 1, i nga ndila ine vhatshisiwa vhayo ha vha miñwe mihasho ya muvhuso na uri a i netshedzi tshumelo

ifhio kana ifhio dzine dza vha hone kha tshitshavha. Naho zwo ralo, mañwe mafhungo a khethekanyo nga ha tshumelo ya muvhuso (sa tsumbo vhuhulwane ha tshumelo ya muvhuso na tshivhalo tsha vhashumi nga muhasho) zwi nga wanala kha Tshipiḽa tsha Mafhungo a Tshumelo ya Muvhuso tsha DPSA nga u tou imeiḽa kha: M&E@dpsa.gov.za.

7. NZUDZANYO DZINE DZA TENDELA U DZHENELELA KHA U BVELEDZA MBEKANYAMAITELE NA KUSHUMELE KWA MISHUMO

Mbekanyamaitete na mulayo: Musi DPSA i tshi dzinginya mbekanyamaitete ntswa na milayo i thoma ya kwama vhafaramikovhe vhoḽhe nga u vha ramba uri vha sumbedze mihumbulo yavho hu tshi shumisiwa nyanḽadzo kha mabambiri/na kana pfumbudzo/maguvhangano. Maitele a u dzhenelela a fhambana zwi tshi ya nga lushaka lwa thandela na uri zwi dzulela u ḽivhadzwa hu sa athu u thomiwa thandela yeneyo kana nga murahu ha tshifhinga.

Nyito ya ndaulo: Kha nyimele dzine nyito ya ndaulo ya kwama lu si lwavhuḽi-

- Pfanelo kana ndavhelelo dza mulayo dza muthu muñwe na muñwe; kana
- Pfanelo dza nnyi na nnyi,

milayo ya u tevhedza nyito dza ndaulo nga nḽila yavhuḽi yo sumbedziwaho kha mbetshelo dza Mulayo wa Ṽhuḽhuwedzo ya Ndaulo ya Vhulamukanyi wa 2000 (Mulayo wa vhu 3 wa 2000), zwi ḽo tevhedzwa kha (zwiḽiḽa 4 na 5).

Nyimele dza tshumelo ya vhashumi vha muvhuso: Nyimele ya tshumelo na mañwe mafhungo ane vhashumi vha muvhuso vha vha na dzangalelo ḽi fanaho zwi rerwa kha khoro dza nyambedzano dzo vhumbiwaho zwi tshi ya nga Mulayo wa Vhushaka ha vhashumi wa 1995 (Mulayo wa vhu 66 wa 1995). Madzangano a vhashumi ane a imelela tshivhalo tsho sumbedziwaho tsha vhashumi vha muvhuso a nga vha tshipiḽa tsha khoro ya nyambedzano yeneyo. Khorokhonanyi ya Nyambedzano dza Vhashumeli vha Muvhuso ndi bodo ine ya langula nyimele dzoḽhe dza tshumelo dzine dza shumiswa kha vhashumeli vhoḽhe vha muvhuso dzo farelwaho nyambedzano nga nḽila i fanaho. Sekithara dza Khoro dza Nyambedzano dzi tevhelaho dzi a wanala:

- Sekithara Nyangaredzi ya Khoro ya Nyambedzano ya Vhashumeli vha Muvhuso
- Khoro ya Vhushaka ha Vhashumi vha Pfunzo
- Sekithara ya Khoro ya Nyambedzano ya Mutakalo na Sekithara ya Khoro ya Nyambedzano ya Mutakalo na Vhulondavhathu
- Sekithara ya Khoro ya Nyambedzano ya Tsireledzo na Vhutsireledzi

8. THANDULULO DZINE DZA VHA HONE MALUGANA NA NYITO KANA U KUNDELWA U DZHIA MAGA

Maitele a tevhelaho a a wanala u itela uri vhatu vha vhige kana u tandulula hu si hone kana nyito dzi si ho mulayoni kana u siedza nga DPSA kana muñwe wa vhashumi vhayo:

- (a) *Maitele a u vhiga kana u tandulula:*
- (i) thandululo zwi tshi ya nga nyito kana u kundelwa u dzhia maga zwi tshi ya nga Mulayo wa Tshuṭhuwedzo ya Tswikelelo kha Mafhungo: maanḁalanga a khumbelo ya tzedzuluso hafhu ya nga ngomu u itela ndivho ya mulayo uyu ndi Minisiṭa wa zwa Ndaulo na tshumelo ya Muvhuso (zwipiḁa zwa vhu 74-77). Nga murahu ha musi khumbelo ya u sedzulusa hafhu ya nga ngomu i songo tandulula mafhungo, khumbelo i nga livhiswa kotho (zwipiḁa zwa vhu 78-82).
  - (ii) Mushumeli wa muvhuso a nga livhisa phambano kana mbilaelo u itela tzedzuluso nga Khomishini ya Tshumelo ya Muvhuso maelana na nyito ya Muofisiri kana u siedza (tshipiḁa tsha vhu 35) tsha Mulayo wa Tshumelo ya Muvhuso wa 1994).
  - (iii) Muthu a nga shumisa thandululo dza zwa vhashumi maelana na nyito dza muofisiri kana u siedza zwi kha tshivhumbeo tsha mushumo, zwine zwa vha khandzo ya pfanelo (Mulayo wa Tshumelo dza Muvhuso wa 1994, na mulayo wa Vhushaka ha Vhashumi wa 1995);
  - (iv) Muthu a nga vhiga mbilaelo kha tshipikiṭere tsha zwa mishumo maelana na u hambulelwa ha u pfuka Mulayo wa Nyimele dza Mutheo dza u thola wa 1997 (Mulayo wa vhu 75 wa 1997 -tshipida tsha vhu 78(1)(a)), kana Mulayo wa Ndinganyiso ya Matholele wa 1998 (Mulayo wa vhu 55 wa 1998 - tshipiḁa tsha vhu 34(e)).
  - (v) Muthu a nga vhiga mbilaelo kha mutsireledzi wa Tshitshavha maelana na u hambulelwa hu si ho mulayoni kana nyito dzi si dza vhuḁi dza muofisiri kana huñwe u pfuka mulayo kana u siedza (Ndayotewa na Mulayo wa Mutsireledzi wa Tshitshavha wa 1994 (Mulayo wa vhu 23 wa 1994)).
  - (vi) Muthu a nga vhiga mbilaelo kha Khomishini ya Pfanelo dza Vhatu maelana na nyito ya muofisiri kana u siedza zwine zwa hambulelwa u nga ḁisa khakhathi kana u thithisa pfanelo ya mutheo (Mulayo wa Khomishini ya Pfanelo dza Vhatu wa 1994 (Mulayo wa vhu 54 wa 1994)).
  - (vii) U itela u tsireledzwa kha khakhathi dzine dza nga vhangwa nga u bvisela khagala vhuḁifari vhu si ho mulayoni na vhu si havhuḁi nga mutholi kana mutholiwangavho, muthu onoyo a nga tevhela maitele a u bvisela mafhungo khagala a re kha mulayo wa Tsireledzo ya u Bvisela Mafhungo Khagala wa 2000 (Mulayo wa vhu 26 wa 2000).

- (viii) Tshumiso ya dziñwe thandululo dzi re mulayoni u fana na tshiimiswa tsha matshimbidzele a tsedzuluso ya vhulamukanyi zwi tshi ya nga Mulayo wa Ṭhụṱhuwedzo ya Ndaulo ya Vhulamukanyi wa 2000 (Mulayo wa vhu 3 wa 2000).
- (b) *Dziñwe thandululo dza u tikedza:*
- (i) Muthu a nga hambela mbuno dza maga a Ndaulo zwi tshi ya nga Mulayo wa Ṭhụṱhuwedzo ya Ndaulo ya Vhulamukanyi wa 2000 (tshipiḽa tsha vhu 5).
- (ii) Muthu a nga hambela u swikelela kha rekhodo dza muhasho wa muvhuso kana tshiñwe tshiimiswa tsha muvhuso zwi tshi ya nga Mulayo wa Ṭhụṱhuwedzo ya Tswikelelo kha Mafhungo wa 2000 (tshipiḽa tsha vhu 11).
- (c) *Mushumo wa u vhiga:*
- (i) Mushumeli wa muvhuso, kha tshifhinga tshawe tsha mushumo, u a kombetshedzea zwi tshi ya nga khoudu ya vhuḽifari ha vhashumeli vha muvhuso u vhiga kha vha maanḽalanga vho fanelaho, vhufhura, vhuḽa, tshiḽivhano, ndaulo i si yavhuḽi, na dziñwe nyito dzine dza vha mulandu kana dza khakhisa dzangalelo ḽa tshitshavha. Mushumi ane a kundelwa u tevhedza izwi, u vha na mulandu wa vhuḽifari vhu si havhuḽi. (Ndaulo B.3 NA C.4.10 ya Ndimu ya vhu 2 ya Ndaulo ya Tshumelo ya Muvhuso ya 2001).
- (ii) Vhuḽifhinduleli ha mutholi muñwe na muñwe na mutholiwa muñwe na muñwe ha u bvisela khagala vhugevhenga na vhuḽifari vhuñwe na vhuñwe mushumoni vhu si havhuḽi vhu dovha ha tikedzwa nga Mulayo wa Tsireledzo ya u Bvisela Mafhungo Khagala wa 2000 (Mvulatswinga).